

Date: 5th October-2026

O'ZBEK TILIDA RAVISH SO'Z TURKUMINING SEMANTIK VA GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

Saydullayeva Dilbar Farhod qizi

O'zbekiston Milliy universiteti Jurnalistika va o'zbek filologiyasi fakulteti lingvistika
yo'nalishi magistranti

E-mail: saydullayevadilbar069@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilshunosligida harakat va holatning belgisini, shuningdek, belginining belgisini bildiruvchi mustaqil so'z turkumi — ravishning semantik, morfologik va sintaktik xususiyatlari tadqiq etiladi. Tadqiqot davomida ravishlarning ma'no turlari, yasaliş usullari va gapdagi sintaktik vazifalari tizimlashtirilgan hamda amaliy misollar bilan asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ravish, ma'noviy turlar, holat ravishi, payt ravishi, o'rin ravishi, darajamiqdor ravishi, sabab ravishi, maqsad ravishi, affiksatsiya, kompozitsiya.

Аннотация: В данной статье исследуются семантические, морфологические и синтаксические особенности наречия как самостоятельной части речи, обозначающей признак действия или состояния, а также признак признака в узбекском языкознании. В ходе исследования смысловые группы наречий, способы их образования и синтаксические функции систематизированы и подтверждены практическими примерами.

Ключевые слова: наречие, смысловые группы, наречие образа действия, наречие времени, наречие места, наречие меры и степени, наречие причины, наречие цели, аффиксация, композиция.

Abstract: This article examines the semantic, morphological, and syntactic features of the adverb as an independent part of speech that expresses the feature of an action or state, as well as the feature of another quality in Uzbek linguistics. Throughout the research, the semantic types of adverbs, their word-formation mechanisms, and syntactic functions are systematized and supported by practical linguistic examples.

Keywords: adverb, semantic types, adverb of manner, adverb of time, adverb of place, adverb of degree, adverb of cause, adverb of purpose, affixation, composition.

KIRISH

O'zbek adabiy tilining grammatik qurilishida mustaqil so'z turkumlari o'zaro serjilo va murakkab tizimni tashkil etadi. Harakat va holatning turli xil belgilarini, bajarilish tarzi, vaqti, o'zni hamda darajasini ifodalashda ravish so'z turkumi alohida o'rin tutadi.

Ravish boshqa so'z turkumlaridan, xususan, sifat va otdan o'zining ko'pincha o'zgarimasligi (tuslanmasligi va turlanmasligi) hamda ko'proq fe'lga bog'lanib kelishi bilan ajralib turadi. Hozirgi o'zbek tilshunosligida ravishlarning semantik tasnifi, yasaliş

Date: 5th October-2026

mexanizmlari (morfologik va sintaktik usullar) hamda ularning uslubiy imkoniyatlarini amaliy tahlillar asosida o'rganish dolzarb ahamiyatga ega.

Ushbu tadqiqotning maqsadi o'zbek tilidagi ravishlarning semantik strukturasi, ma'no turlari hamda grammatik va yasaliş xususiyatlarini atroflicha tahlil qilishdan iborat.

ASOSIY QISM

Ravish — harakat va holatning belgisini, bajariş tarzi, vaqti, o'rni, sababi, maqsadi va darajasini ko'rsatuvchi mustaqil so'z turkumidir. Ravishlar gapda, asosan, fe'lga bog'lanib, hol vazifasini bajaradi, ba'zan esa sifat yoki boshqa ravishga bog'lanib, belginining belgisini ham bildirishi mumkin (*juda tez yugurdi*).

O'zbek tilida ravishlar semantik (ma'noviy) jihatdan 6 ta asosiy turga bo'linadi:

1. Holat (bajarilish tarzi) ravishi: Harakatning qanday tarzda bajarilishini bildiradi (*piyoda, sekin, ko'ribcha, do'stona*).
2. Payt ravishi: Harakatning bajarilish vaqtini ko'rsatadi (*bugun, kecha, har doim, boya, ilgari*).
3. O'rin ravishi: Harakatning bajarilish o'rni yoki yo'nalishini bildiradi (*ilgari, orqaga, ichkarida, olsga*).
4. Daraja-miqdor ravishi: Harakat yoki belginining darajasi va miqdorini ko'rsatadi (*juda, ko'p, ozroq, g'oyat, nihoyatda*).
5. Sabab ravishi: Harakatning bajarilish sababini bildiradi (*noilajlikdan, amallab, tayyorgarliksizlikdan*).
6. Maqsad ravishi: Harakatning bajarilish maqsadini ko'rsatadi (*qasddan, jo'rttaga, atayin*).

Quyidagi jadvalda o'zbek tilida ravishlarning ma'no turlari, yasaliş vositalari va tegishli misollar jamlangan:

Ravishning Ma'no Turi	Yasaliş / Shakllanish Usuli	Qo'llaniladigan Vositalar / Qo'shimchalar	Misollar	Gapdagi Sintaktik Vazifasi
Holat ravishi	Morfologik va Sintaktik	-cha, -an, -larcha, - chasiga, juft va takroriy so'zlar	Sekin-asta, do'stona, o'zbekcha, birga-birga	Bajarilish tarzi holi
Payt ravishi	Tub va Morfologik	Tub so'zlar hamda -layin, -lab affikslari	Boya, hozir, ertalab, tonagacha, kundan-kunga	Payt holi
O'rin ravishi	Tub va Nisbiy	Kelishik qo'shimchalari va joy anglatuvchi asoslar	Olg'a, ichkarida, uzoqqa, pastga, ortda	O'rin holi

Date: 5th October-2026

Daraja-miqdor ravishi	Leksik (Sintaktik)	Maxsus darajaviy soʻzlar va takroriy shakllar	Juda, benihoya, oz-moz, sal, gʻoyat	Daraja-miqdor holi / Aniqlovchi
Sabab va maqsad ravishi	Morfologik / Otlashgan shakllar	-dan chiqish kelishigi, -an affiksi, leksik birliklar	Atayin, qasddan, bilmaslikdan, joʻrttaga	Sabab holi / Maqsad holi

Ravishlarning yasash usullari

Oʻzbek tilida ravishlar, asosan, ikkita bitta asosiy usulda yasaladi va shakllanadi:

- Morfologik usul (Affiksatsiya): Boshqa soʻz turkumlariga ravish yasovchi affikslar qoʻshilishi orqali shakllanadi (-cha, -chasiga, -larcha, -an, -lab, -layin). *Masalan: qahramonarcha, ruscha, mardona.*

- Sintaktik usul (Kompozitsiya va Reduplikatsiya): Soʻzlarni qoʻshish, takrorlash va juftlash orqali yasaladi. *Masalan: tez-tez, sekin-asta, bir oz, har qachon.*

XULOSA

Oʻzbek tilida ravish soʻz turkumi oʻziga xos boy semantik va grammatik xususiyatlarga ega. Tadqiqot natijalariga koʻra:

1. Ravishlar harakat, holat va belgining xilma-xil koʻrinishlarini aniq va loʻl platformasida ifodalashga xizmat qiladi.

2. Ravish soʻz turkumining shakllanishida va yangi birliklar bilan boyishida morfologik affiksatsiya va sintaktik usul (takroriy hamda juft soʻzlar) yetakchilik qiladi.

3. Ravishlar badiiy va publisistik matnlarda voqea-hodisalarning dinamikasini va emotsional-ekspressiv boʻyogʻini oshirishda muhim grammatik va uslubiy resurs hisoblanadi.

- 4.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Jamolxonov, H. (2005). *Hozirgi oʻzbek adabiy tili*. Toshkent: Talqin nashriyoti.
2. Rahmatullayev, Sh. (2006). *Hozirgi oʻzbek adabiy tili (Oʻquv qoʻllanma)*. Toshkent: Universitet.
3. Sayfullayeva, R., Bahriddinova, B., Abduroziqova, Sh. va boshq. (2010). *Hozirgi oʻzbek tili*. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Tursunov, U., Muxtorov, J., Rahmatullayev, Sh. (1992). *Hozirgi oʻzbek adabiy tili*. Toshkent: Oʻzbekiston.
5. Shoabdurahmonov, Sh., Askarova, M., Hojiyev, A. va boshq. (1980). *Hozirgi oʻzbek adabiy tili (1-qism)*. Toshkent: Oʻqituvchi.

